

Nové nálezy kovaříka *Ampedus elegantulus* na území východních Čech

New records of *Ampedus elegantulus* in eastern Bohemia

Josef Mertlik

Pohřebačka 34, 533 45 Opatovice nad Labem, Česko
e-mail: mertlik@elateridae.com

Abstract. In this study, I review the distribution records of *Ampedus elegantulus* (Schönherr, 1817) in eastern Bohemia (Czechia). Habitats are photo-documented and suggestions for their practical conservation are given.

Key words: Coleoptera, Elateridae, *Ampedus elegantulus*, faunistics, biotope, conservation, eastern Czechia

Úvod

V této práci uvádím přehled publikovaných a nových nálezů kovaříka *Ampedus elegantulus* (Schönherr, 1817) z území východních Čech (Královéhradecký a Pardubický kraj), které se mi podařilo shromáždit v rámci soukromého programu faunistického mapování druhů čeledí Cerophytidae, Elateridae, Eucnemidae a Throscidae na území Česka a Slovenska (Mertlik 2007-2024). Jsou zde také fotografie jeho biotopů a odkazy na rozsáhlejší fotodokumentaci lokalit, která je volně přístupná v internetové fotogalerii, viz **Metodika**.

V minulém století byl *Ampedus elegantulus* druh známý v Čechách jen v Polabí (střední a severní Čechy). Jeho první nález z východních Čech pochází z roku 2016 (Mertlik 2017). V roce 2023 jsem našel šest kusů *A. elegantulus* u Opatovic nad Labem. Následovaly podrobnější průzkumy lužních lesů u Labe, Orlice a Dědiny, při kterých se mi podařilo prokázat jeho výskyt na dalších lokalitách, viz **Přehled nálezů**.

Nejedná se o přehlížený druh, protože jeho současný výskyt ve východních Čechách je v oblasti dlouhodobých aktivit mých i četných dalších královéhradeckých entomologů (Mertlik 2007-2024, Hamet 2009, Dušánek 2009). V posledních letech se zde šíří i další druhy brouků, např. kovaříci *Lacon querceus* (Herbst, 1784) či *Stenagostus rhombeus* (Olivier, 1790) (Mertlik 2023).

Zabývám se zde i nedostatečnou ochranou některých poměrně zachovalých biotopů lužních lesů a slepých ramen v povodí Dědiny, Orlice a Labe, viz **Ochrana biotopů**.

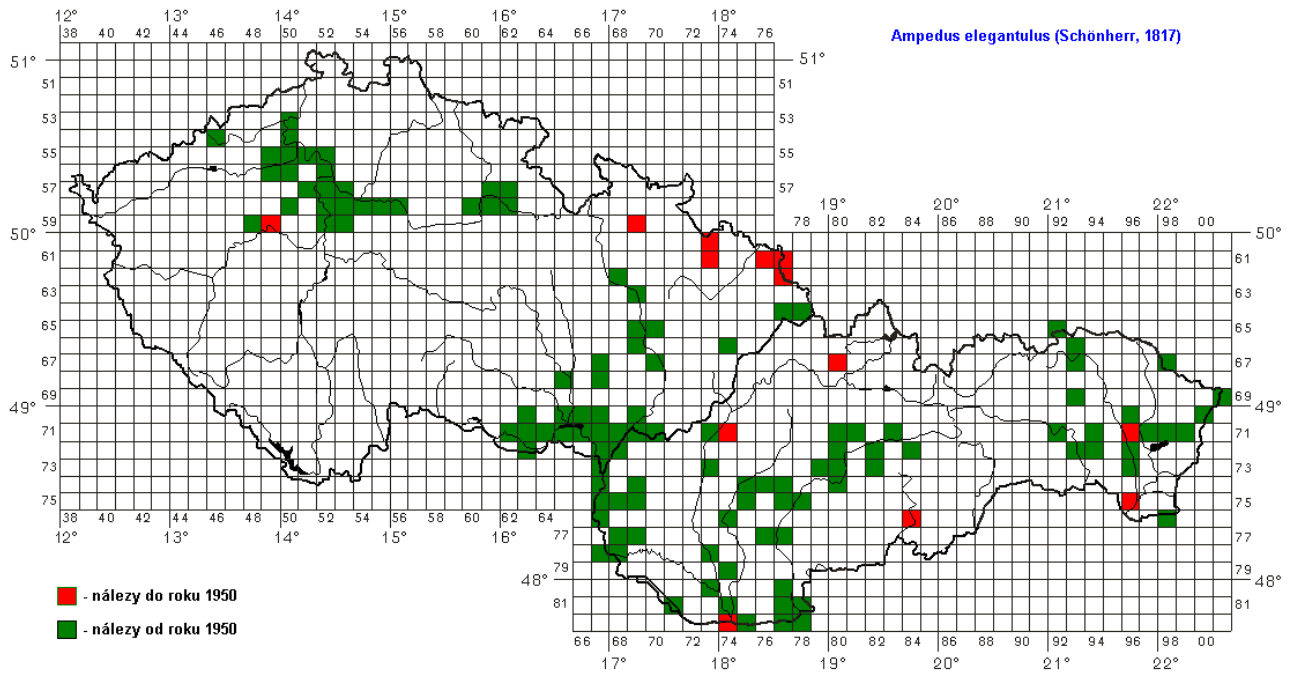
Metodika

Pro číslování lokalit byla použita vzestupná řada čísel faunistických čtverců (Zelený 1972). Základní údaje z lokalitních štítků jsou sepsány v jednotném stylu za použití standardních zkratek. Pokud není uvedeno jinak, je autorem fotografií J. Mertlik.

Dále jsou v textu použity následující zkratky: coll. – sbírka s uložením dokladů; det. – určil; env. – okolí; ex. – exemplář; leg. – sbíral; observ. – pozoroval; rev. – revidoval; bor. – severní; centr. – střední; mer. – jižní; occ. – západní; or. – východní; PP – přírodní památka. Pokud není uvedeno jinak, platí J. Mertlik det.

Fotogalerie lokalit. Kompletní pořízená fotodokumentace lokalit (170 fotografií na 2 stránkách) je k dispozici v internetovém vyhledávači na adrese: <http://www.elateridae.com/galerie/search.php> Do tohoto vyhledávače zadáte název druhu „*Ampedus elegantulus*“, poté kliknete na "hledej" a objeví se tabule s náhledy fotografií. Kliknutí na vybranou fotografii je možné dvakrát zvětšit její velikost.

Do vyhledávače je možné zadat i jméno konkrétní lokality a zobrazí se všechny pořízené fotografie.

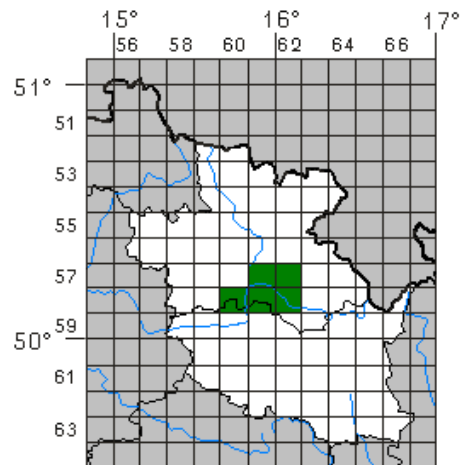
Obr.1. Faunistická mapa druhu *Ampedus elegantulus* pro území Česka a Slovenska (Mertlik 2007-2025).

V první souborné práci o druzích rodu *Ampedus* Dejean, 1833 (Laibner 1979: 101), jsou uvedeny nálezy *Ampedus elegantulus* ze 36 faunistických čtvrců Česka a Slovenska, ale žádný z nich se nenachází na území východních Čech. Laibner pro tento druh neuvádí žádné faunistické údaje, je zde pouze faunistická mapa s vyznačenými faunistickými čtvrci.

Konkrétní údaje o nálezech a pravidelně aktualizovaná faunistická mapa *A. elegantulus* (obr. 1) jsou k dispozici od roku 2007 (Mertlik 2007-2025).

Přehled nálezů druhu *Ampedus elegantulus* na území východních Čech

- 5761: Třebechovice pod Orebem, Nepasice, meandry Orlice, 11. III. 2024, 2 ex., v trouchnivém dřevě rozlomeného kmenu vrby, J. Mertlik leg. et coll.; 25. V. 2024, 1 ex., v noci na stromě, Tomáš Kopecký leg., det. et coll.
- 5762: Polánky nad Dědinou, lužní les u starého koryta Dědiny, 8. XI. 2024, 8 ex., v trouchnivém dřevě padlého kmenu olše, J. Mertlik leg. et coll.
- 5860: Opatovice nad Labem, Hrozná, 7. XI. 2023, 6 ex., v kukelních kolébkách v trouchnivém dřevě padlého kmenu vrby, J. Mertlik leg. et coll.; dtto, 1. III. 2024, 2 ex., 4 larvy.
- 5860: Opatovice nad Labem, Polabiny, 12. XI. 2023, 1 ex., v kukelní kolébce v trouchnivém dřevě padlého kmenu vrby, J. Mertlik leg. et coll.
- 5860: Opatovice nad Labem, Polabiny – jih, lužní les u Opatovické elektrárny, 21. XI. 2023, 3 ex., 1 larva, v trouchnivém dřevě rozlomených kmenů vrb, J. Mertlik leg. et coll.
- 5861: Hradec Králové, Kopec sv. Jana, 19. VI. 2016, 1 ♀, listnatý les na severním svahu, nárazová past, Jan Pelikán leg., det. et coll. (Mertlik 2017).
- 5861: Třebechovice pod Orebem, meandry Orlice před soutokem s Dědinou, 11. III. 2024, 2 ex., v trouchnivém dřevě rozlomeného kmenu vrby, J. Mertlik leg. et coll.
- 5862: Týniště nad Orlicí, Petrovičky, lužní les u Kryštofovy studánky, 26. II. 2024, 1 ex., 1 larva, v trouchnivém dřevě padlého kmenu břízy, J. Mertlik leg. et coll.; dtto, 3. III. 2024, 1 ex., 2 larvy.

Obr. 2. *Ampedus elegantulus*, ♀,
foto S. Krejčík.

Obr. 3. *Ampedus elegantulus*, ♀,
foto S. Krejčík.

Ampedus elegantulus patří mezi druhy, které se vyvíjí v trouchnivém dřevě stojících i ležících kmenů listnatých dřevin. Je známý hlavně z lužních lesů nižších poloh, ale žije i v suťových lesích pahorkatin a známý je také jeho ostrůvkovitý výskyt v kmenech jedlí v horských lesích.

V nížinách osídluje také trouchnivé dřevo v dutinách stojících kmenů vrb i jiných listnatých dřevin (topol, dub a jasan). Ve východních Čechách byl nalezen v trouchnivém dřevě padlých kmenů vrb, vzácněji bříz a olše.

Obr. 4. Opatovice nad Labem, 21.11.2023,
lužní les u Opatovické elektrárny.

Obr. 5. Opatovice nad Labem, 21.11.2023,
lužní les u Opatovické elektrárny.

Obr. 6. Opatovice nad Labem, 12.11.2023,
Polabiny-sever, staré rameno Labe.

Obr. 7. Opatovice nad Labem, 12.11.2023,
PP Hrozná, staré rameno Labe.

Obr. 8. Třebechovice pod Orebem, 11.3.2024,
meandry Orlice před soutokem s Dědinou.

Obr. 9. Třebechovice pod Orebem, 11.3.2024,
meandry Orlice před soutokem s Dědinou.

Obr. 10. Polánky nad Dědinou, 8.11.2024,
olšina u Dědiny.

Obr. 11. Polánky nad Dědinou, 8.11.2024,
olšina u Dědiny.

Obr. 12. Třebechovice pod Orebem, Nepasice,
11.3.2024, meandry Orlice.

Obr. 13. Opatovice nad Labem, 21.11.2023,
lužní les u Opatovické elektrárny.

Obr. 14. Opatovice nad Labem, 26.4.2024

Obr. 15. Opatovice nad Labem, 26.4.2024

Ochrana biotopů

Až na lokalitu v Hradci Králové jsou ostatní nalezené lokality *Ampedus elegantulus* pozoruhodnými pozůstatky lužních lesů, které jsou ve východních Čechách jedním z ohrožených typů biotopů.

Většina lužních lesů u řeky Orlice je chráněna v rámci PP Orlice a PP Na bahně, ale stejnou formu ochrany má jen malá část lužních lesů u řeky Labe u Opatovic nad Labem (PP Hrozná) a u Hrobic (PP Tůň u Hrobic). Kdysi byla u Labe ještě PP Polabiny, která však byla po povodních v roce 1997 zrušena. Význam lužních lesů a slepých ramen Labe podrobně popisuje Dušánek (2009) a upozorňuje již ve své práci na jejich nedostatečnou ochranu.

To se bohužel projevilo v minulém roce, kdy byla firmou „Les Fair Trade s.r.o.“ vykácena část starého lužního lesa u Labe nedaleko Opatovické elektrárny (50.1226850N, 15.8059003E). Na kácení mne upozornil dne 26.4.2024 Martin Trávníček z ochránářského spolku Pestré Polabí (<https://www.pestre-polabi.cz/>). Při následné prohlídce dutin pokácených kmenů jsem zde našel kovařiky *Ampedus cardinalis* (Schiöde, 1865), *A. elegantulus*, *Brachygonus dubius* (Platia & Cate, 1990) a *Procræus tibialis* (Lacordaire, 1835). Dutiny byly vytvořeny žírem larev zlatohlávků *Protaetia speciosissima* (Scopoli, 1786), jejichž larvy zde byly v hojném počtu (obr. 14-16).

Odkaz na pořizenou fotodokumentaci viz **Metodika**. Pro zobrazení fotografií z kácení lužního lesa zadejte do vyhledávače datum 26.4.2024 nebo 7.5.2024. Fotografie lesa před vykácením jeho části jsou s daty: 21.11.2023, 15.3.2021 a 15.11.2009.

Obr. 16. Zlatohlávci skvostní (*Protaetia speciosissima*)

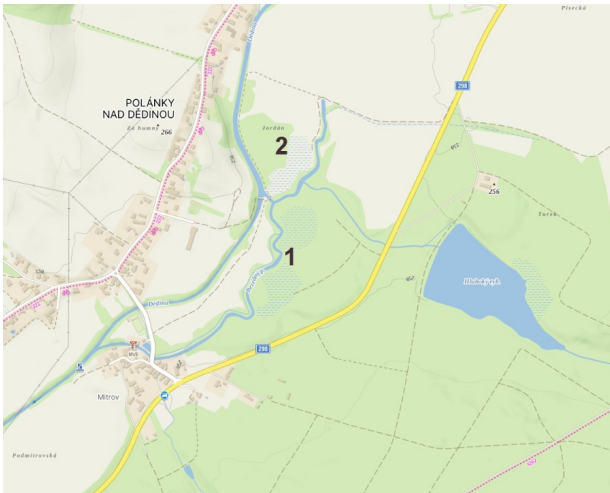
O významu ochrany biotopů saproxylických druhů kovařiků na území východních Čech jsem napsal v roce 2017 (Mertlík 2017). Bohužel, ochranu ohrožených biotopů nemáme tak dobře podchycenou ze zákona, jako mají například archeologové svá naleziště artefaktů. Na vzniklé škody tak přicházíme víceméně náhodně a jako i v tomto případě pozdě.

Ochrana formou PP (přírodní památka) je u nás jednou z nejnižších forem ochrany ohrožených biotopů. Nejsem si jistý, jestli to je dostatečné, zvláště v případě přírodně zachovalého toku a lužních porostů Orlice. Ale některé pozoruhodné biotopy nemají ani tuto ochranu.

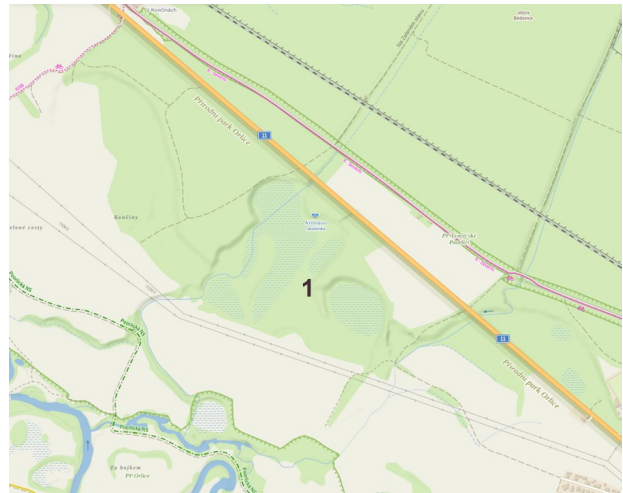
U Orlice nám chybí ochrana rozsáhlých lužních lesů u Kryštofovy studánky (Petrovičky – 50.1795147N, 16.0182792E) a u starého koryta Dědiny (Polánky nad Dědinou – 50.2140439N, 16.0297322E). U Labe chybí ochrana větší části lužních lesů u Opatovic nad Labem (Velký ostrov – 50.1569017N, 15.8034128E a Polabiny – 50.1361278N, 15.8147908E a 50.1225647N, 15.8067550E), v jihozápadním katastru Vysoké nad Labem chybí ochrana lužních lesů u Labe (50.1437261N, 15.8090294E) a nedostatečná je ochrana lužních lesů u Hrobic (50.1061975N, 15.7969381E).

Pro zobrazení pořizené fotodokumentace výše uvedených lokalit zadejte do vyhledávače následující datum:

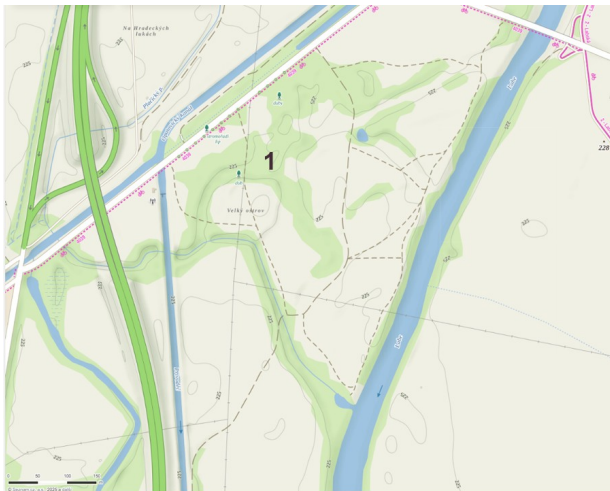
- lužní les v katastru Polánky nad Dědinou (u koryta staré Dědiny a Bezedného potoka) – 8.11.2024
- lužní les v katastru Týniště nad Orlicí-Petrovičky (U Kryštofovy studánky) – 3.3.2024 nebo 26.2.2024
- lužní les v katastru Opatovice nad Labem, Velký ostrov – 6.3.2021
- lužní les (severní a jižní) v katastru Opatovice nad Labem, Polabiny – 31.12.2024, 30.12.2023 nebo 12.11.2023
- slepé rameno Labe v katastru Vysoká nad Labem – 21.11.2023
- lužní les v katastru Hrobic – 29.10.2022

Obr. 17. Polánky nad Dědinou. 1 – lužní les u staré Dědiny a Bezedného potoka, 2 – mokřad Jordán

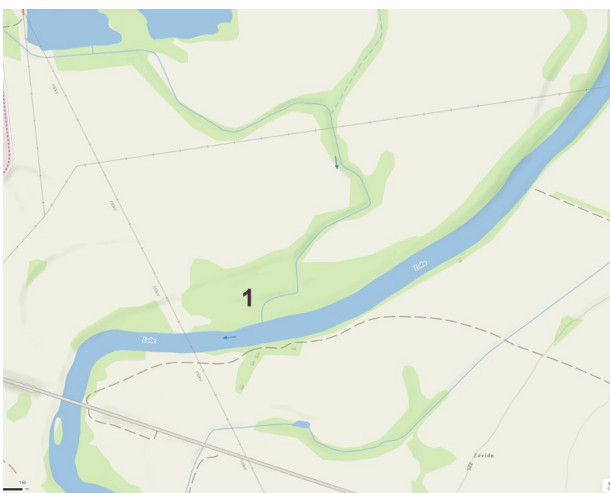
Obr. 18. Týniště nad Orlicí-Petrovičky. 1 – lužní lesy u Kryštofovy studánky

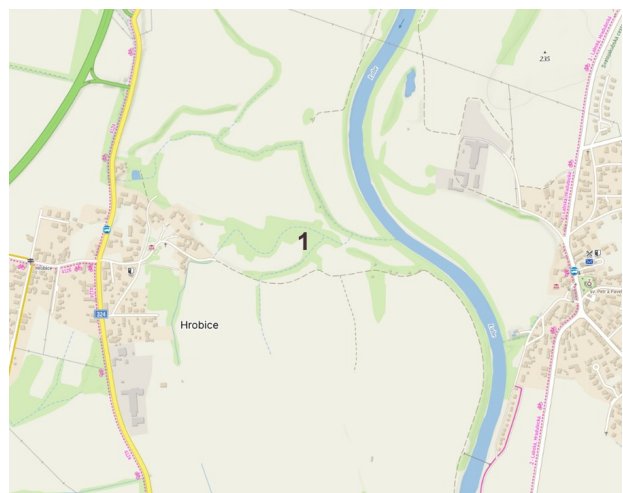
Obr. 19. Opatovice nad Labem, Velký ostrov. 1 – lužní les Velký ostrov

Obr. 20. Labe mezi Opatovicemi n. L. a Vysokou n. L. 1 – PP Hrozná, 2 – slepé rameno Labe u Vysoké n. L., 3 – slepé rameno Polabiny-sever

Obr. 21. Opatovice nad Labem, Polabiny-jih. 1 – částečně vykácený lužní les u Labe

Obr. 21. Hrobice. 1 – lužní les u Labe

Závěr

Od ostatních známých oblastí výskytu druhu *Ampedus elegantulus* na území Čech a Moravy je jeho výskyt na území východních Čech zřetelně izolovaný (obr. 1). Nepodařilo se mi objevit cestu, po které se do východních Čech rozšířil. Za tímto cílem uskutečněné průzkumy neprokázaly jeho výskyt v rozsáhlých lužních lesích v Polabí v úseku mezi Opatovicemi nad Labem a Nymburkem. Byl nalezen až v lužních lesích od Nymburka k obci Píšťany (Lovosice), ve kterých je známý z většího množství lokalit.

Neúspěšný jsem byl také při průzkumech jeho perspektivních lokalit u Labe severně od Hradce Králové (Lochenice-Trotina), u Dědiny v okolí Českého Meziříčí (Mochov a Zbytka) a u Tiché Orlice (Žďár nad Orlicí). Nebyl zde nalezen, i když i zde se nachází lužní lesy s množstvím relativně vhodného mrtvého dřeva.

Ale jeden zajímavý způsob šíření *A. elegantulus* se mi přeci jen podařilo prokázat. V zimě 2023/2024 prošly Labem tři povodně a při mé jarní návštěvě PP Hrozná jsem žádnou z dříve objevených lokalit nenašel. Oba objevené osídlené kmemy totiž velká voda odnesla pryč.

Recentní šíření *A. elegantulus* bylo zaznamenáno také v povodí Moravy, kde zvolna osídluje lužní lesy proti toku řeky a v současné době se vyskytuje již v lesích u Mladče (Dušánek 2022).

Odlíšná situace je v současné době v Českém Slezsku, odkud *A. elegantulus* z většiny dříve publikovaných lokalit vymizel. Známe zde šest historických lokalit, ale v současnosti se vyskytuje pouze v Moravskoslezských Beskydech.

Jako entomolog již po několik let věnuji ochranářským úřadům různé informace o nálezech zajímavých druhů hmyzu a jejich zachovalých biotopech. Úředníci pak s těmito informacemi nakládají dle svých možností. Některé úřady jsou v ochraně ohrožených biotopů aktivní, někde mají přístup spíše laxní.

Pro výše uvedené zachovalé biotopy říčních niv Dědiny a Orlice by neměl být problém ustanovit nějakou odpovídající formu jejich ochrany. A uvedená část říční nivy Labe je vhodná nejen pro ochranu cenných lužních lesů, ale také pro revitalizaci slepých labských ramen, v ideálním případě přímo pro revitalizaci regulovaného toku Labe od Opatovic nad Labem až po Hrobice.

Poděkování. Za poskytnutí faunistických dat velice děkuji váženým kolegům Tomáši Kopeckému a Janu Pelikánovi. Za připomínky k textu článku děkuji váženému kolegovi Vladimíru Hronovi.

Literatura

- DUŠÁNEK V. 2009: Elateridae, Throscidae a Melasidae (Coleoptera) nivy Labe v úseku Vysoká nad Labem – Němčice (Česká republika, východní Čechy) [Elateridae, Throscidae and Melasidae (Coleoptera) in the Labe river floodplane between Vysoká nad Labem – Němčice (Czech Republic, Eastern Bohemia)]. – *Elateridium* 3: 145-173. In: <https://www.elateridae.com/elateridium/page.php?idcl=135>
- DUŠÁNEK V. 2022: Elateridae (Coleoptera) Chráněné krajinné oblasti Litovelské Pomoraví – výsledky faunistického průzkumu [Elateridae (Coleoptera) of Litovelské Pomoraví Protected Landscape Area – Results of a faunistic survey]. – *Elateridium* 16: 172-225. In: <https://www.elateridae.com/elateridium/page.php?idcl=342>
- HAMET A. 2009: Faunistický průzkum brouků (Coleoptera) nivy Labe v úseku Vysoká nad Labem – Němčice (Česká republika, východní Čechy) provedený v roce 2008. – *Klapalekiana*, 45: 33-63.
- LAIBNER S. 1979: Systematický přehled evropských druhů rodu *Ampedus* Germar, 1844. Systematische Übersicht der europäischen Arten der Gattung *Ampedus* Germar, 1844. – *Práce a studie – příroda Pardubice*, 11: 79-117.
- MERTLIK J. 2007-2025: Faunistické mapy druhů čeledí Cerophytidae, Elateridae, Eucnemidae a Throscidae (Coleoptera: Elateroidea) Česka a Slovenska. – Permanentní elektronická publikace (aktualizace 1.1.2025). In: https://www.elateridae.com/pag_uni.php?idp=19
- MERTLIK J. 2017: Saproxylické druhy kovaříků (Coleoptera: Elateridae) na území východních Čech, s přehledem biotopů druhů osídlujících dubové lesy [Review of the saproxylic click-beetles (Coleoptera: Elateridae) in Eastern Bohemia (Czech Republic), with special emphasis on species of the oak forests]. – *Elateridium*, 11: 17-110. In: <https://www.elateridae.com/elateridium/page.php?idcl=276>
- MERTLIK J. 2023: Poznámky k recentnímu šíření pěti saproxylických druhů brouků (Coleoptera) na území východních Čech [Notes on the recent distribution of five saproxylic beetle (Coleoptera) species in eastern Bohemia]. – *Elateridium* 17: 19-34. In: <https://www.elateridae.com/elateridium/page.php?idcl=361>
- ZELENÝ J. 1972: Návrh členění Československa pro faunistický výzkum. – *Zprávy Československé společnosti entomologické při ČSAV*, 8: 3-16.